

حق بر آموزش و پرورش در کنوانسیون حقوق کودک

سجاد سقا خیاوی

کارشناسی تربیت بدنی، آموزشگار ابتدایی آموزش و پرورش منطقه ارشق

چکیده

حق کودک به آموزش و پرورش در اسناد بین‌المللی مختلفی همچون کنوانسیون بین‌المللی حقوق کودک مورد شناسایی قرار گرفته است. این کنوانسیون در ماده 28 و 29 به موضوع آموزش و پرورش پرداخته است و دولت‌ها را مکلف به فراهم کردن حق بر آموزش و پرورش کودکان نموده است. همچنین کنوانسیون حقوق کودک، حق آموزش کودکان را بعنوان حقوق فردی، اجتماعی و جمعی مورد شناسایی قرار داده است. بر این اساس، این تحقیق بر آن بود تا ضمن توصیف مختصری از کنوانسیون حقوق کودک، حق بر آموزش و پرورش را از منظر کنوانسیون حقوق کودک مورد تحلیل و بررسی قرار دهد. بدین منظور این مقاله، ماده 28 و 29 کنوانسیون را مورد بررسی قرار داده و محتوای حق آموزش و پرورش مد نظر کنوانسیون را مورد مطالعه قرار داده است و به این پرسش پاسخ داده است که حق بر آموزش و پرورش در کنوانسیون حقوق کودک تا چه میزانی مورد شناسایی قرار گرفته است.

واژگان کلیدی: حقوق کودک، حق بر آموزش، آموزش و پرورش، حقوق بشر، کنوانسیون حقوق کودک

مقدمه

یکی از مهمترین موضوعات در میان افکار عمومی و اندیشمندان حوزه حقوق بین الملل و فعالان اجتماعی در اواخر قرن بیستم، مباحث مربوط به حقوق کودکان و قائل شدن حق برای کودکان بود (Osler, 1994: 3). این موضوع در قوانین و رویه قضایی داخلی و بین المللی و منطقه مورد ظهور و بروز قرار گرفت و بعنوان ابزاری برای حمایت از جامعه مدنی در سراسر جهان مطرح گردید (صیدی، 1396: 4).

یکی از قوانینی که در سطح جهانی حقوق کودکان را مورد توجه قرار داده است، کنوانسیون حقوق کودک می باشد. این کنوانسیون که توسط مجمع عمومی سازمان ملل متحد در 20 نوامبر 1989 به تصویب رسید، مشتمل بر یک مقدمه و 54 ماده می باشد که در آن حقوق کودکان و تکالیف دولت ها در این باب را مشخص و ترتیبات اجرایی آن را بیان نموده است. دولت جمهوری اسلامی ایران نیز در 5 سپتامبر 1990 مبادرت به امضای این کنوانسیون نمود و متعاقباً در اسفند 1372، در مجلس شورای اسلامی به تصویب و لازم الاجرا گردید. (اشارت، 1392: 1).

کنوانسیون حقوق کودک حوزه وسیعی از حقوق کودکان را مد نظر قرار داده است که دولت ها مکلف به رعایت و ساماندهی آن حقوق می باشند. یکی از مباحث اصلی در کنوانسیون، بحث آموزش و پرورش کودکان می باشد. مواد 28 و 29 کنوانسیون بحث حق آموزشی کودک و اهداف آموزش و پرورش کودکان را مورد توجه قرار داده است.

ما در این تحقیق بر آن هستیم که ضمن توصیف کنوانسیون کودک، حق بر آموزش و پرورش کودکان را از منظر کنوانسیون حقوق کودک مورد تحلیل و بررسی قرار دهیم.

1. کنوانسیون حقوق کودک 1989¹

پس از ده سال بحث و گفتگو میان دولت ها، بالاخره پیش نویس کنوانسیون حقوق کودک در 20 نوامبر 1989 در طی قطعنامه ای به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسید (A/ Res. 44/ 25, 20) و از 2 سپتامبر 1990 یعنی بعد از تصویب بیست کشور، مفاد این کنوانسیون لازم الاجرا گردید (United Nations, CRC/ C/ 60).

قبل از کنوانسیون حقوق کودک، حقوق کودکان در سطح جامعه و خانواده بطور دقیق مورد بحث و تدوین قرار نگرفته بود و بدین دلیل، حمایت اساسی از کودکان و رفع موانع پرورش و رشد صحیح کودکان مورد شناسایی قرار نگرفته بود. این کنوانسیون، اولین سندی است که ابعاد مختلف حقوق کودکان را مورد توجه قرار داده است و دولت ها و حتی خانواده ها و اشخاص را موظف به اجرای تعهداتشان طبق کنوانسیون کرده است.

بدین ترتیب دولت ها موظف هستند جایگاه کنوانسیون را در کشور خود مشخص و موانع عدم اجرای آن را برطرف و تدابیر لازم برای حصول اهداف کنوانسیون را اتخاذ نمایند.

بطور کلی کنوانسیون حقوق کودکان را مورد توجه قرار داده است و دولت ها و خانواده ها را مکلف به اجرای مفاد کنوانسیون نموده است. لذا کنوانسیون در راستای حمایت از کودکان، ادر بخش اول به بیان حقوق کودک و تکالیف دولت ها پرداخته است و در بخش دوم ترتیبات اجرای معاهده را مشخص نموده است و تدابیر اجرایی لازم به منظور حصول اطمینان از انجام تعهدات و تکالیف دولت ها در تحقق اصول مندرج در کنوانسیون را بیان نموده است و در آخر به نحوه امضا و تصویب و زمان لازم الاجرای و اصلاح و تفسیر کنوانسیون پرداخته است.

¹ Convention on the Rights of the Child, 1989.

کنوانسیون حقوق کودک دارای برخی ویژگی‌های خاص می‌باشد. از جمله:

- الف) پذیرش عمومی آن علارغم تفاوت دولت‌ها از نظر اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی.
- ب) وسعت شمول و گستردگی: مفاد مندرج در کنوانسیون، کلیه کودکان جهان را فارغ از جنسیت، شرایط قومی، نژادی، ملیتی و... تحت پوشش قرار می‌دهد.
- ج) اصول کنوانسیون: ساسله مراتبی در اصول کنوانسیون وجود ندارد و هیچ اصلی بر دیگری مقدم نمی‌باشد و اجرای اصول آن بعنوان ضرورت مورد تاکید قرار گرفته است.
- د) نگرش علمی: با توجه به اینکه کنوانسیون حاصل تجربه و کار مستمر کارشناسان و متخصصان مسائل کودک در زمینه‌های مختلف است، از نگرشی علمی و صحیح نسبت به کودک برخوردار می‌باشد و اصول راهنمایی حقوق کودک را فارغ از تعصبات ملی، نژادی، سیاسی، مذهبی و... ارائه می‌دهد.
- پ) توجه به نهاد خانواده: کنوانسیون حقوق کودک علاوه بر توجه به کودک، به لزوم کمک و حمایت دولت از خانواده‌ها برای انجام وظایف خود تاکید دارد.
- ت) اولویت منافع کودک: این کنوانسیون به گونه‌ای تدوین شده است که همواره منافع و مصالح کودک را در اولویت قرار دهد (ایزدی، 1378: 68).

2. حق بر آموزش و پرورش در کنوانسیون حقوق کودک

حق بر آموزش و پرورش بطور مشخص در ماده 28 و 29 کنوانسیون حقوق کودک ذکر شده است. لذا در ادامه ابتدا ماده 28 و سپس ماده 29 کنوانسیون مذکور را مورد بررسی قرار خواهیم داد.

1-2 ماده 28 کنوانسیون حقوق کودک

ماده 28 کنوانسیون حقوق کودک بیان می‌کند:

- 1- کشورهای طرف کنوانسیون حق کودک را نسبت به آموزش و پرورش به رسمیت می‌شناسند و برای دستیابی تدریجی به این حق و بر اساس ایجاد فرصتهای مساوی، اقدامات ذیل را معمول خواهند داشت:

الف) اجباری و رایگان نمودن تحصیل ابتدایی برای همگان.

ب) تشویق ترویج ایجاد و گسترش انواع مختلف آموزش متوسطه منجمله آموزش حرفه‌ای و کلی در دسترس قرار دادن این گونه آموزش‌ها برای تمام کودکان و اتخاذ اقدامات لازم از قبیل ارائه آموزش و پرورش رایگان و دادن کمکه‌ای مالی در صورت لزوم.

ج - در دسترس قرار دادن آموزش عالی برای همگان بر اساس توانایی‌ها و از هر طریق مناسب.

د - در دسترس قرار دادن اطلاعات و راهنمایی‌های آموزشی و حرفه‌ای برای تمام کودکان.

ه) اتخاذ اقداماتی جهت تشویق حضور مرتب کودکان در مدارس و کاهش غیبت‌ها.

2- کشورهای طرف کنوانسیون تمام اقدامات لازم را جهت تضمین این که نظم و انضباط در مدارس مطابق با حفظ شئون انسانی کودکان بوده و مطابق با کنوانسیون حاضر باشد، به عمل خواهند آورد.

3- کشورهای طرف کنوانسیون همکاریهای بین‌المللی را در موضوعات مربوط به آموزش و پرورش خصوصاً در زمینه زدودن جهل و بیسوادی در سراسر جهان و تسهیل دسترسی به اطلاعات فنی و علمی و روشهای مدرن آموزشی، تشویق و افزایش خواهند داد. در این ارتباط، به نیازهای کشورهای در حال رشد توجه خاصی خواهد شد.

نگاهی به عبارت پردازی بند اول ماده 28 نشان می‌دهد که حق بر «آموزش و پرورش» به رسمیت شناخته شده است و حتی با برداشتن یک قدم به جلو، تحصیل در مقطع ابتدایی را اجباری و رایگان اعلام کرده است.

حق آموزشی، حق فرانسوی و چند بعدی است. این حق از یک سو، جزء حقوق فردی می‌باشد و از سوی دیگر، در زمره حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار می‌گیرد. همچنین، بعد جمعی این حق آن را به مقوله سوم حقوق بشر نزدیک می‌کند (Novak, 2001: 252).

نگاه به ماده 28 حاکی از آن است که حقوق مربوط به آموزش و پرورش در قالب سه نسل حقوق بشری، طبقه بندی شده است: حق دریافت آموزش و پرورش بر اساس فرصت‌های مساوی را می‌توان در قالب نسل اول حقوق بشر طبقه بندی نمود. همچنین تشویق ترویج ایجاد و گسترش انواع مختلف آموزش متوسطه را می‌توان بعنوان یک حق مدنی و در حوزه نسل دوم حقوق بشر ذکر نمود؛ و حق همبستگی که نسل سوم حقوق بشر می‌باشد را می‌توان در بند دوم و سوم ماده 28 مشاهده نمود؛ یعنی حفظ انضباط انسانی در سیستم مدارس و همکاری بین‌المللی در حوزه آموزش و پرورش.

2-2 حق دسترسی به آموزش و پرورش

عنایت به ماده 28 کنوانسیون حقوق کودک، حق دسترسی به آموزش و پرورش را در قالب سه عنصر بیان نموده است:

1) ارائه آموزش و پرورش در طول تمام مراحل از دوران کودکی و فراتر از آن (آموزش همگانی).

کنوانسیون، آموزش ابتدایی را رایگان و اجباری بیان کرده است. اما آموزش و پرورش متوسطه را کمتر مورد تاکید قرار داده است. اما باید توجه داشت که تعهد به توسعه و گسترش آن مورد اشاره قرار گرفته است و لذا تا جایی که امکانپذیر است باید به صورت رایگان در اختیار همه کودکان باشد. این موضوع را بدین دلیل می‌توان دانست که بسیاری از کشورها در دنیا امکانات لازم و کافی برای ارائه آموزش متوسط رایگان و با کیفیت بالا را ندارند (Hodgkin, newell, 2000: 379).

2) در دسترس بودن و امکانپذیر بودن آموزش و پرورش و ارائه کافی، مناسب و در دسترس آن.

محیط‌های یادگیری مانند مدارس و آموزشگاه‌ها باید از نظر موقعیت و همچنین از منظر اقتصادی برای همه کودکان قابل دسترسی باشد. لذا مدارس باید در صورت امکان به تجهیزاتی مجهز باشند که از راه دور نیز بتوان برنامه آموزشی را برای کودکان فراهم نمایند (Committee on Economic, Social and Cultural Rights, 1999: para. 50).

3) مکان‌های مناسب برای مدرسه و یا تساوی در فرصت‌های فراگیری.

با برداشتن موانع در جامعه و امکان آموزش و پرورش، فرصت‌های برابر برای همه کودکان فراهم شود. این موانع را می‌توان مباحثی همچون عوامل اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی دانست. از جمله فقر خانواده، وضعیت اقلیت‌ها، بیماری و معلولیت، کودکان

کار، جنسیت کودکان و... برای نمونه برخی مدارس از پذیرش کودکان دارای معلولیت اجتناب می نمایند و بدین ترتیب باعث محرومیت آنان از امکانات آموزش و پرورش و فرصت مساوی فراگیری می شود.

بطور کلی می توان ماده 28 را در سه حوزه حق بر آموزش و پرورش، حق در آموزش و پرورش و حق از طریق آموزش و پرورش خلاصه نمود (صیدی، 1396: 98).

3-2 ماده 29 کنوانسیون حقوق کودک

علاوه بر ماده 28، ضروری است که به ماده 29 کنوانسیون حقوق کودک نیز توجه نمود. این ماده عنوان می دارد که:

1- کشورهای طرف کنوانسیون موافقت می نمایند که موارد ذیل باید جزء آموزش و پرورش کودکان باشد:

الف) پیشرفت کامل شخصیت، استعدادها و تواناییهای ذهنی و جسمی کودکان.

ب) توسعه احترام به حقوق بشر و آزادیهای اساسی و اصول مذکور در منشور سازمان ملل.

ج) توسعه احترام به والدین کودک، هویت فرهنگی، زبان و ارزشهای وی و ارزشهای ملی کشوری که در آن زندگی می کند، به موطن اصلی وی و به تمدن های متفاوت با تمدن وی.

د) آماده نمودن کودک برای داشتن زندگی مسئولانه در جامعه ای آزاد و با روحیه ای (مملو) از تفاهم صلح، صبر، تساوی زن و مرد و دوستی بین تمام مردم، گروه های قومی، مذهبی و ملی و اشخاص دیگر.

ه) توسعه احترام نسبت به محیط زیست طبیعی.

2- از هیچ یک از بخشهای این ماده و ماده ۲۸ نباید چنان تعبیر شود که مداخله ای در آزادی افراد و ارگانها برای تأسیس

و اداره مؤسسات آموزشی ای که همواره طبق اصول ذکر شده در پاراگراف ۱ ماده حاضر و با شرط ارائه آموزش مطابق با حداقل استاندارد ذکر شده توسط دولت ایجاد می شوند، تلقی شود.

توجه به مفهوم کلی ماده 29 حاکی از بحث محتوای آموزشی می باشد. محتوای حق کودک به آموزش نظام بین المللی حقوق بشر، به دلیل ترس از تکرار فجایی که در نتیجه تعیین محتوای آموزشی مشخصی در آلمان نازی رخ داد، سرفصل های خاصی را برای آموزش به کودکان تجویز نکرده، تنظیم محتوای آموزشی را به اهداف آن گره زده است (هال ورسن، 1990: 352).

ماده 29 کنوانسیون حقوق کودک، پنج حوزه کلی را برای محتوای آموزشی مدنظر قرار داده است:

1) پیشرفت شخصیتی و استعدادی و ذهنی و جسمی کودکان.

2) توسعه احترام به والدین، هویت فرهنگی، زبانی و ارزشی شخصی و ملی و تمدنی.

3) آماده نمودن کودکان برای زندگی در آینده با تفاهم صلح، صبر، تساوی جنسیتی، دوستی مردم جهان.

4) توسعه ی احترام نسبت به محیط زیست.

کمیته حقوق کودک در نظر تفسیری شماره 1 خود در سال 2001 اعلام کرد که ذکر اهداف آموزشی در ماده 29 کنوانسیون حقوق کودک به چند دلیل اهمیت اساسی دارند (CRC Committee, General Comment, No.1, 2001):

- اهداف آموزشی که مورد توافق دولت ها می باشد، ارزش بنیادی کنوانسیون که عبارت است از کرامت ذاتی هر کودک و حقوق برابر و لاینفک او، ارتقا و مورد حمایت قرار می گیرد (بند 1).

- نیاز به کودک محور شدن آموزش، کودک پسند شدن آموزش و توانمندسازی کودک را برجسته و مورد تاکید قرار می دهد (بند 2).
- حق آموزش را نه تنها بعنوان یک امر شکلی و مربوط به دسترسی، بلکه امر محتوایی نیز مد نظر قرار می دهد (بند 3).
- آموزش را به سمت طیف وسیعی از ارزش ها هدایت می کند. این ارزش ها ممکن است در بعضی زمینه ها با یکدیگر تعارض داشته باشند. لذا با درج اهداف آموزشی در کنوانسیون، رویکردی متعادل نسبت به آموزش را از طریق گفتگو و احترام به تفاوت ها میان ارزش های متنوع می توان اتخاذ و نوعی سازش ایجاد کرد (بند 4) (انصاری، 1392: 130).

نتیجه گیری

جامعه بین الملل، حقوق کودکان را در اسناد داخلی، منطقه ای و بین المللی مورد شناسایی قرار داده است. یکی از این اسناد، کنوانسیون بین المللی حقوق کودک می باشد که توسط مجمع عمومی سازمان ملل در سال 1989 به تصویب رسید.

این کنوانسیون در ماده 28 و 29 به موضوع آموزش و پرورش پرداخته است و کودک را واجد حق آموزش و پرورش دانسته است. این حق در کنوانسیون بعنوان حقی فرانسلی و چند بعدی مدنظر قرار گرفته است. این حق از یک سو، جزء حقوق فردی می باشد و از سوی دیگر، در زمره حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی قرار می گیرد. همچنین، بعد جمعی این حق آن را به مقوله سوم حقوق بشر نزدیک می کند.

کنوانسیون حقوق کودک در ماده 29 به بحث محتوای آموزشی پرداخته است و در طی آن پیشرفت شخصیتی و استعدادی و ذهنی و جسمی کودک را مد نظر قرار داده است و توسعه احترام به والدین، هویت فرهنگی و ملی و تمدنی خود و دیگران را مورد تاکید قرار داده است و خواستار آموزش کودکان برای زندگی همراه با صلح، صبر، تساوی جنسیتی و دوستی مردم جهان در آینده شده است و در آخر احترام به محیط زیست را در طی آموزش کودکان مورد تاکید قرار داده است.

منابع

فارسی

- اشارت، بشری، 1392، ایران و کنوانسیون حقوق کودک، پایگاه تحلیلی و خبری خانواده زنان.
- انصاری، باقر، 1392، حق کودک به آموزش در نظام بین المللی حقوق بشر، حقوق اسلامی، سال دهم، شماره 36.
- ایزدی، مهدی، 1378، یونیسف و حمایت از حقوق کودک، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده حقوق دانشگاه آزاد اسلامی تهران مرکز.
- صیدی، خمیس، 1396، تحلیل مبانی فلسفی حقوق کودکان. استلزامات تربیتی آن با تاکید بر کنوانسیون جهانی حقوق کودک، رساله دکتری، دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

انگلیسی

- Convention on the Rights of the Child, 1989.
- Committee on Economic, Social and Cultural Rights (1999). Genral Comment No. 13: The Right to education.
- CRC Committee, General Comment No. 1 on the Aims of Education (UN Doc. CRC/GC/2001/1,2001).

- Hodgkin, R, & Newell, P. (2002). Implementation Handbook on the Convention on the Rights of the Child. United Nations Children's Fund, New York.
- Novak, Monfred. (2001), The Right to Education, in: Economic, Social and Cultural Rights; Edited by: Asbjorn Eide, Katarina Crause and Allan Rosas, Second Revised Edition, Kluwer International Law.
- Osler, Audrey. (1994) The UN Convention on the Rights of the Child: some implications for teacher education, Educational Review, Vol. 46, No. 2.
- United Nations, CRC/ C/ 60, 11 November 1990, Committee on the Rights of the Child, Forteenth Session, Geneva, 6-24, January 1991.

The right to education in the Convention on the Rights of the Child

Sajjad Saqha Khiyavi

Bachelor of physical education, elementary teacher of Arshq region

Abstract

The child's right to education has been recognized in various international documents such as the International Convention on the Rights of the Child. This convention deals with the issue of education in articles 28 and 29 and obliges governments to provide the right to education of children. Also, the Convention on the Rights of the Child recognizes the right to education of children as an individual, social and collective right. Based on this, this research aimed to briefly describe the Convention on the Rights of the Child and then analyze and examine the right to education from the perspective of the Convention on the Rights of the Child. For this purpose, this research has examined the articles 28 and 29 of the convention and has studied the content of the right to education under the convention and it has answered the question that to what extent the right to education has been recognized in the Convention on the Rights of the Child.

Keywords: child rights, right to education, education, human rights, child rights convention